

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΣΥΜΛΕΚΤΙΚΟΥΣ ΘΗΣΑΥΡΟΥΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Από τη διάσωση των τεκμηρίων στη συγκρότηση των συλλογών

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Αθήνα 2015

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΟΥΣ ΘΗΣΑΥΡΟΥΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΟΥΣ ΘΗΣΑΥΡΟΥΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Από τη διάσωση των τεκμηρίων στη συγκρότηση των συλλογών

Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας
Αθήνα 2015

Οργάνωση και εποπτεία έκδοσης: Γεράσιμος Νοταράς
Συγγραφή κειμένων: Σάββας Καράμπελας
Επιμέλεια κειμένων, διορθώσεις: Φωτεινή Κορδού, Στέφανος Στεφάνου
Επιλογή εικονογραφικού υλικού: Σάββας Καράμπελας
Ηλεκτρονική επεξεργασία έκδοσης: Δήμητρα Μπουγέση, Ελένη Βασιλείου,
Δέσποινα Καραπάνου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. Το Ιστορικό Αρχείο της ΕΤΕ. Φορέας διαχείρισης συλλογών.....	7
B. Κατηγορίες συλλογών.....	9
1. Συλλογές τεκμηρίων που προέρχονται από τη λειτουργία της Εθνικής Τράπεζας.....	10
α. Συλλογή τραπεζογραμμάτων 10 ~ β. Συλλογή μηχανών γραφείου 13 ~ γ. Συλλογή σωμάτων δημόσιων δανείων, μετοχών, ομολογιών και λοιπών τίτλων του δημοσίου και ελληνικών επιχειρήσεων 14 ~ δ. Συλλογή αρχιτεκτονικών σχεδίων 16 ~ ε. Συλλογή δώρων διοίκησης 17 ~ στ. Συλλογή ημερολογίων 17 ~ ζ. Συλλογή φωτογραφικού υλικού 18	
2. Συλλογές που συγκρότησε το Ιστορικό Αρχείο από τεκμήρια που διέσωσε η Εθνική Τράπεζα από τη λειτουργία άλλων εταιρειών.....	19
α. Συλλογή γυάλινων αντικειμένων παραγωγής της Ανωνύμου Ελληνικής Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων (ΑΕΕΧΠΛ) 19 ~ β. Συλλογές που προέκυψαν από διάφορες κατηγορίες εκτυπωτικών εργασιών της Ανωνύμου Εταιρείας Γραφικάί Τέχναι Ασπίωτη-ΕΛΚΑ 21 ~ Συλλογές παιγνιοχάρτων 23 ~ Ταινιών ειδών μονοπωλίου 24 ~ Ενσήμων-επισημάτων-χαρτοσήμων 24 ~ Γραμματοσήμων 24 ~ Λαχείων 25 ~ Καρτών 25 ~ Ετικετών 26 ~ Ημερολογίων 26 ~ Αφισών 27 ~ γ. Εκθέσεις συλλογών που συγκροτήθηκαν από τεκμήρια άλλων εταιρειών 27	

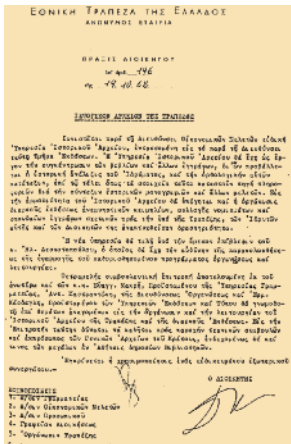
Η παρούσα έκδοση αποτελεί μια επισκόπηση στις πολυάριθμες συλλογές της Εθνικής Τράπεζας που διαχειρίζεται το Ιστορικό Αρχείο. Εξηγεί τη διαδικασία συγκρότησής τους, παρουσιάζει τις βασικές κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται, με κριτήριο την προέλευση των τεκμηρίων και τον τρόπο πρόσκτησής τους, και εστιάζει στις βασικές και πιο χαρακτηριστικές από αυτές. Οι περιγραφές τους συνοδεύονται από εικόνες αντιπροσωπευτικών τεκμηρίων τους.

Α. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΕΤΕ :
ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

Η Εθνική Τράπεζα από την ίδρυσή της, το 1841, επέδειξε ιδιαίτερη μέριμνα για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης. Ήδη στο πρώτο οργανόγραμμα του 1842, που φέρει τον τίτλο *Έκθεσις της εις τα διάφορα τμήματα διαιρέσεως της υπηρεσίας*, αναφέρεται πως «ο Πρωτοκολλιστής [...] τηρεί υπό την ευθύνην του το αρχείον της Τραπεζής, φυλάττων εν αυτώ μεθοδικώς και εν τάξει άπαντα τα έγγραφα».

Με την Πράξη του διοικητή Ιωάννη Δροσόπουλου αρ. 144 της 20ής Ιουλίου 1938 έγινε η πρώτη προσπάθεια διαχωρισμού αρχαιακού υλικού της Τράπεζας, *ιστορικού ενδιαφέροντος*, και διάθεσής του για ερευνητικούς σκοπούς, με σκοπό τη συγγραφή της ιστορίας των 100 πρώτων χρόνων της Τράπεζας.

Ο όγκος και η σπουδαιότητα του υλικού με την οποία συσπντάνεται η υπηρεσία που διασώθηκε μέσα στα πρώτα 125 χρόνια Ιστορικού Αρχείου κατόπιν εισήγησης λειτουργίας της Εθνικής οδήγησαν το 1962, ενόψει του εορτασμού της επετείου που πραγματοποιήθηκε το 1966, στη σύσταση του Ιστορικού της Αρχείου. Οι δραστηριότητές του όμως ανεστάλησαν από τη δικτατορία του Εμμανουήλ Χ. Κασδαγλ.

Η Πράξη 196, της 19ης Οκτωβρίου 1962, του διοικητή Δημητρίου Χέλμη, με την οποία συστήνεται η υπηρεσία Ιστορικού Αρχείου κατόπιν εισήγησης του Εμμανουήλ Χ. Κάσδαγλη.

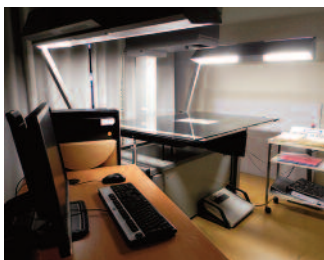
Η πρόσοψη του Μεγάρου Διομήδη στην οδό Γ' Σεπτεμβρίου 146.

Άποψη των αρχειοστασιών με τα κυλιόμενα ράφια φύλαξης του αρχειακού υλικού.

1967 και τελικά το Ιστορικό Αρχείο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1977 με την Πράξη της 25ης Ιουλίου του διοικητή Άγγελου Αγγελόπουλου.

Από το 2002 το Ιστορικό Αρχείο στεγάζεται στο Μέγαρο Διομήδη επί της οδού Γ' Σεπτεμβρίου 146, το οποίο υπήρξε το πρώτο κτήριο που οικοδομήθηκε στην Ελλάδα (1923-1926) για να στεγάσει αρχεία και μετά την ανακαίνισή του (2000-2001) αποτελεί ένα από τα πλέον σύγχρονα κτήρια αρχείων.

Το εργαστήριο μικροφωτογράφισης και ψηφιοποίησης.

Το αναγνωστήριο του ΙΑ/ΕΤΕ με τα σύγχρονα μηχανήματα ανάγνωσης-εκτύπωσης μικροφίλμ και ψηφιακών μέσων που εξυπηρετούν τους ερευνητές.

Εκτός από τα αρχεία της Εθνικής, που αποτελούνται ως επί το πλείστον από έγγραφα, το Ιστορικό Αρχείο είναι υπεύθυνο για τη διαχείριση των συλλογών της Τράπεζας, πλην της καλλιτεχνικής, οι οποίες περιλαμβάνουν χιλιάδες αντικείμενα πολλών διαφορετικών ειδών, κατασκευασμένα από ποικίλα υλικά και προορισμένα για διάφορες χρήσεις. Τα τεκμήρια αυτά αντανακλούν εκφάνσεις όχι μόνο της οικονομικής ζωής του τόπου, στην οποία η Εθνική πρωταγωνιστεί, αλλά και της κοινωνικής, πνευματικής και καλλιτεχνικής.

Β. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

Με τον όρο «συλλογή» εννοούμε τη συγκέντρωση ομοειδών αντικειμένων και την ένταξή τους σε ένα γενικό σύνολο. Προϋπόθεση, βέβαια, είναι η διάσωση και φύλαξη των τεκμηρίων, ενέργειες που, στην περίπτωση της Εθνικής, οφείλονται στη διορατικότητα και την επιμέλεια που επέδειξαν οι υπάλληλοί της διαχρονικά. Επακόλουθα στάδια είναι η συντήρηση, η τεκμηρίωση και η συγκρότηση των αντικειμένων σε συλλογές, έργο που επιτελούν οι άνθρωποι του Ιστορικού Αρχείου.

Η μεγάλη ποικιλία των τεκμηρίων συνεπάγεται τον επιμερισμό τους σε πολλές και διαφορετικής φύσεως συλλογές, οι οποίες διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες με κριτήριο την προέλευση των αντικειμένων που περιλαμβάνουν: στις συλλογές τεκμηρίων που προέρχονται από τη λειτουργία της Εθνικής Τράπεζας και στις συλλογές που συγκρότησε το Ιστορικό Αρχείο από τεκμήρια που διέσωσε η Εθνική Τράπεζα από τη λειτουργία άλλων εταιρειών. Οι συλλεκτικοί θησαυροί που απόκεινται στο Ιστορικό Αρχείο έχουν επίσης εμπλουτιστεί με προσκτήσεις σημαντικών αντικειμένων αλλά και με δωρεές τρίτων, που έχουν εκτιμήσει το έργο του Αρχείου για τη διάσωση και ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς.

1. Συλλογές τεκμηρίων που προέρχονται από τη λειτουργία της Εθνικής Τράπεζας.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι συλλογές που έχουν δημιουργηθεί από τεκμήρια που παρήγαγε ή διαχειρίστηκε η ίδια η Τράπεζα. Το γεγονός ότι η Εθνική υπήρξε το πρώτο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που συστάθηκε στην Ελλάδα (ο δεύτερος μακροβιότερος οργανισμός μετά το Πανεπιστήμιο Αθηνών), τα χρονικά όρια του οποίου σχεδόν συμπίπτουν με του νεοελληνικού κράτους, και σήμερα μετρά 175 χρόνια αδιάλειπτης λειτουργίας, προσφέρει μια σπάνια δυνατότητα στις συλλογές της: τα αντικείμενα που τις απαρτίζουν, προερχόμενα από τρεις διαφορετικούς αιώνες –19ο, 20ό, 21ο–, καλύπτουν τη διαχρονία του συνόλου στο οποίο ανήκουν. Το εν λόγω πλεονέκτημα που διαθέτουν οι συγκεκριμένες συλλογές τεκμηρίων δεν μπορούν να το εξασφαλίσουν νεότεροι οργανισμοί ή συλλέκτες που αγοράζουν σύνολα ή μεμονωμένα αντικείμενα για να συγκροτήσουν ή συμπληρώσουν τη συλλογή τους.

α. Συλλογή τραπεζογραμματίων

Προφανές παράδειγμα είναι η συλλογή των τραπεζογραμματίων, αφού η Τράπεζα κατείχε το εκδοτικό προνόμιο για 87 συναπτά έτη έως την έναρξη λειτουργίας της Τράπεζας της Ελλάδος το 1928, με τη διάθεση από την Εθνική κεφαλαίων, στελεχών και υπαλλήλων.

Τα χρονικά όρια της συλλογής που διαθέτει το Ιστορικό Αρχείο είναι ευρύτερα, καθώς, εκτός από τα τραπεζογραμμάτια της Εθνικής, περιλαμβάνει:

i. Ομολογίες που εξέδωσε η *Προσωρινή Διοίκησης* της επαναστατημένης Ελλάδας για να αντιμετωπίσει τις ανάγκες του πολέμου εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αποτελούν την πρώτη απόπειρα δημιουργίας μη μεταλλικού συναλλακτικού μέσου σε τουρκικά ακόμη γρόσια.

ii. Τα πρώτα χαρτονομίσματα, τους *φοίνικες*, πρώτη εθνική νομισματική μονάδα που εισήγαγε ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας. Κατασκευάστηκαν από την *Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα*, την πρώτη, αποτυχημένη, προσπάθεια να συσταθεί πιστωτικός οργανισμός στην Ελλάδα πριν από την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας.

iii. Χαρτονομίσματα που εξέδωσαν άλλες τράπεζες όπως η *Ιονική Τράπεζα*, η *Προνομιούχος Τράπεζα Ηπειροθессαλίας*, η *Τράπεζα Κρήτης*, η *Τράπεζα της Ελλάδος*, κερματικά γραμμάτια του κράτους, χαρτονομίσματα των *Ιταλικών Αρχών Κατοχής*, ομόλογα της *Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ)* και ταμειακά γραμμάτια ανταρτών.

Ο πλούτος και σε ορισμένες περιπτώσεις η μοναδικότητα των τεκμηρίων της συλλογής της Εθνικής Τράπεζας, σε συνδυασμό με τεκμήρια από τη συλλογή χαρτονομισμάτων του Κοινωφελούς Ιδρύματος Κοινωνικού και Πολιτιστικού Έργου (ΚΙΚΠΕ), που το ίδρυμα έχει παραχωρήσει, κατά χρήση, στην Εθνική Τράπεζα, αναδεικνύονται τόσο στην έκθεση «Ιστορία του ελληνικού χαρτονομίσματος. Μια διαδρομή, 1822-2002», που λειτουργεί στο ισόγειο του Μεγάρου Διομήδη, όσο και στη δίγλωσση έκδοση του 2005.

β. Συλλογή μηχανών γραφείου

Χαρακτηριστική για τη διαχρονία των τεκμηρίων που την αποτελούν είναι η συλλογή μηχανών γραφείου της Τράπεζας, η οποία αριθμεί εκατοντάδες αντικείμενα που καλύπτουν όλα τα χρόνια λειτουργίας της Εθνικής και συνεχίζει να εμπλουτίζεται με τις σημερινές ηλεκτρονικές συσκευές. Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα η Τράπεζα υπήρξε πρωτοπόρος στην εισαγωγή και χρήση του πλέον σύγχρονου μηχανολογικού εξοπλισμού. Από την πρώτη τηλεφωνική σύνδεση του κεντρικού καταστήματος με το υποκατάστημα Πειραιά το 1897 μέχρι την ψηφιακή εποχή, η Εθνική συνέβαλε ουσιαστικά στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της Ελλάδας. Δείγματα από τον παλαιότερο μηχανολογικό εξοπλισμό γραφείου, αριθμομηχανές, τηλεφωνικά κέντρα και συσκευές, όπως το πρώτο ρολόι προσωπικού, παρουσιάζονται σε μια ενότητα της έκθεσης «Η ιστορία της Εθνικής Τράπεζας μέσα από τα αρχεία και τις συλλογές της», που λειτουργεί στο ισόγειο του Μεγάρου Διομήδη.

γ. Συλλογή χρεογράφων δημόσιων δανείων, μετοχών, ομολογιών και λοιπών τίτλων του δημοσίου και ελληνικών επιχειρήσεων

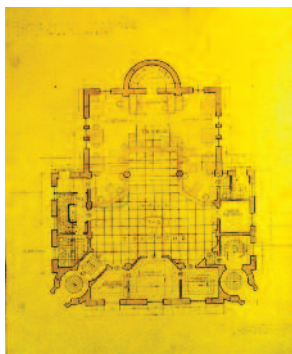
Η Εθνική διαθέτει συλλογή χρεογράφων δημόσιων δανείων, μετοχών, ομολογιών και λοιπών τίτλων του δημοσίου και ελληνικών επιχειρήσεων του 19ου και 20ού αιώνα, καθώς από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της στήριξε το κράτος και ενίσχυσε την επιχειρηματικότητα, παρέχοντας δάνεια και χρηματοδοτήσεις στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και συμμετέχοντας στο μετοχικό κεφάλαιο ανώνυμων εταιρειών. Η συλλογή προσλαμβάνει μεγάλη

ιστορική σημασία, δεδομένου ότι, με την έλευση του 21ου αιώνα, οι τίτλοι έγιναν πλέον «άυλοι». Το ενδιαφέρον της προηγούμενης έντυπης μορφής τους είναι πολυδιάστατο. Στο χαρτί αναγράφονται δεδομένα οικονομικής φύσεως, τα στοιχεία ταυτότητας των εταιρειών και άλλες χρήσιμες πληροφορίες για την έρευνα και τη μελέτη. Επίσης αποτυπώνονται εικαστικές παραστάσεις, που με τα εμπνευσμένα σχέδια και τα ποικίλα χρώματά τους προσδίδουν στα φύλλα των χρεογράφων, των μετοχών και των ομολόγων αξία αισθητική.

δ. Συλλογή αρχιτεκτονικών σχεδίων

Η συλλογή αρχιτεκτονικών σχεδίων της Εθνικής Τράπεζας συγκροτήθηκε αξιοποιώντας το αρχείο των Τεχνικών Υπηρεσιών της ΕΤΕ. Περιέχει σπάνια τεκμήρια αρχιτεκτονικών σχεδίων και τεχνικών μελετών που δημιουργήθηκαν για την κατασκευή ή την ανακαίνιση όχι μόνο των εμβληματικών κτηρίων και των πολυάριθμων καταστημάτων της Εθνικής, αλλά και δημόσιων κτηρίων, ιδρυμάτων, νοσοκομείων, ναών-μονών, καθώς και ιδιωτικών οικιών, πολυκατοικιών κ.ά. Από τα νεοκλασικά και κλασικά κτήρια έως τα δείγματα του μοντερνισμού και τις υπερσύγχρονες κατασκευές, τα κτήρια της Εθνικής αποτελούν σταθμούς, τοπόσημα. Στα σχέδια της συλλογής αποτυπώνονται η αρχιτεκτονική εξέλιξη στην Ελλάδα, οι αναζητήσεις και οι κατακτήσεις της.

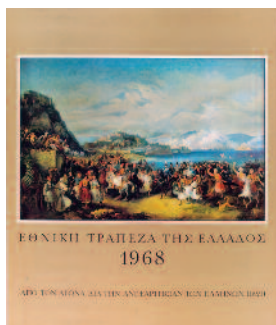
ε. Συλλογή δώρων διοίκησης

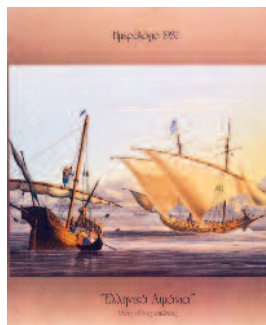
Η συλλογή δώρων διοίκησης της Εθνικής Τράπεζας περιλαμβάνει τόσο δώρα που δεχόταν η διοίκηση από τρίτους όσο και δώρα που πρόσφερε σε τρίτους. Πρόκειται για μετάλλια, πλακέτες και άλλα αντικείμενα φιλοτεχνημένα από χρυσό, ασημί, μπρούντζο, τα οποία, εκτός από αναμνηστική σημασία, έχουν και ιδιαίτερη καλλιτεχνική αξία, λόγω της σχεδίασης των μορφών και των παραστάσεών τους.

στ. Συλλογή ημερολογίων

Εικαστικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η συλλογή ημερολογίων της Εθνικής, η οποία αποτελείται από ημερολόγια επιτραπέζια και τοίχου που εκτύπωνε και μοίραζε η Τράπεζα στους υπαλλήλους και τους πελάτες της. Η κυκλοφορία τους ξεπέρασε, από ένα σημείο και μετά, τα 300.000 ελληνικά αντίτυπα και τα 100.000 αγγλικά, που κάλυπταν τις ανάγκες της ομογένειας. Τα ημερολόγια καλύπτουν την τριακονταετία 1961-1991 και η θεματολογία τους ήταν εμπνευσμένη από ιστορικά κεφάλαια και κορυφαίες στιγμές του ελληνικού πολιτισμού. Την επιμέλεια των εικόνων και τη συγγραφή των προλόγων τους αναλάμβαναν καθηγητές πανεπιστημίου και σημαντικές προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών.

ζ. Συλλογή φωτογραφικού υλικού

Τέλος, η συλλογή φωτογραφικού υλικού που βρίσκεται στην κατοχή του Ιστορικού Αρχείου παρουσιάζει ενδιαφέρον που υπερβαίνει τα όρια της Εθνικής Τράπεζας. Μεγάλο μέρος της συλλογής καταλαμβάνουν τεκμήρια που δημιουργήθηκαν από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα για τις ανάγκες των υπηρεσιών της Εθνικής και αποτυπώνουν πρόσωπα και σκηνές από την πολύχρονη λειτουργία της. Εκτός όμως από αυτά τα στιγμιότυπα, υπάρχουν φωτογραφίες με ευρύτερη θεματολογία και καλλιτεχνική αξία. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το υλικό που χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο παραγωγής των *Πολυθεάματων*, οπτικοακουστικών παραγωγών της Τράπεζας που βασίζονταν στην ταυτόχρονη προβολή εικόνων από προβολείς συγχρονισμένους σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, συνοδεία λόγου και μουσικής. Τα *Πολυθεάματα* της Εθνικής αναδεικνύουν θέματα εθνικά, ιστορικά, πολιτιστικά, οικολογικά κ.ά., παρουσιάστηκαν σε όλη την Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό, προβάλλοντας τη χώρα και τον πολιτισμό της.

2. Συλλογές που συγκρότησε το Ιστορικό Αρχείο από τεκμήρια που διέσωσε η Εθνική Τράπεζα από τη λειτουργία άλλων εταιρειών.

Στη δεύτερη κατηγορία συλλογών που διαθέτει το Ιστορικό Αρχείο εντάσσονται όσες αποτελούνται από τεκμήρια που περιήλθαν στην κυριότητα της Εθνικής από επιχειρήσεις στις οποίες η Τράπεζα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο ως μέτοχος, χρηματοδότης ή και διαχειριστής. Οι εταιρείες αυτές εναπόθεταν στα αρχεία και στους χώρους λειτουργίας τους αντικείμενα από την ιστορία και τις εργασίες τους τα οποία σε πολλές περιπτώσεις διασώθηκαν από την εγκατάλειψη, τη φθορά ή την εκποίηση χάρη στην πρόνοια των ανθρώπων της Εθνικής. Έπειτα από τις σωστικές ενέργειες, που για την επιτυχία τους είναι απαραίτητος ο συντονισμός διαφορετικών διευθύνσεων της Τράπεζας, το Ιστορικό Αρχείο αναλαμβάνει το έργο της συντήρησης, τεκμηρίωσης, ψηφιοποίησης και ηλεκτρονικής καταλογογράφησης των τεκμηρίων. Οι συλλογές που δημιουργούνται από τεκμήρια εταιρειών αποτελούν τμήμα όχι μόνο της επιχειρηματικής ιστορίας, αλλά και της πολιτισμικής παράδοσης του τόπου και, σε πολλές περιπτώσεις, μοναδική πηγή γνώσης και έρευνας.

α. Συλλογή γυάλινων αντικειμένων παραγωγής της Ανωνύμου Ελληνικής Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων (ΑΕΕΧΠΑ).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συλλογή γυάλινων αντικειμένων παραγωγής της Ανωνύμου Ελληνικής Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων (ΑΕΕΧΠΑ), την οποία συγκρότησε το Ιστορικό Αρχείο αφού διέσωσε, συντήρησε, ταξινόμησε και τεκμηρίωσε τα προϊόντα των εργασιών της.

Η Εθνική Τράπεζα στήριξε την ΑΕΕΧΠΛ από τα πρώτα βήματά της το 1909, συμμετέχοντας στο μετοχικό της κεφάλαιο και ορίζοντας εκπρόσωπο στο διοικητικό της συμβούλιο τον Ιωάννη Δροσόπουλο. Περισσότερα από 80 χρόνια μετά, η Εθνική προστάτευσε τα τεκμήρια της ιστορικής διαδρομής της εταιρείας, πριν αυτή τεθεί σε εκκαθάριση το 1993, από την καταστροφή και τη λήθη.

Τα πρώτα προϊόντα της ΑΕΕΧΠΛ στη δεκαετία του 1910 ήταν λιπάσματα, για την κατασκευή των οποίων ήταν απαραίτητη η χρήση οξέων. Η ανάγκη αποθήκευσης των οξέων σε γυάλινα δοχεία (νταμιτζάνες) οδήγησε στη δημιουργία ναλουργείου. Η πρώτη παραγωγή περιοριζόταν σε νταμιτζάνες και φιάλες, και ακολούθησαν η παραγωγή ναλοπινάκων, λόγω της οικοδομικής έκρηξης, και η παραγωγή οικιακών ειδών, ώστε να περιοριστεί η εισαγωγή από το εξωτερικό.

Ιδιαίτερο τμήμα του ναλουργείου ήταν το καλλιτεχνικό, γνωστό με την επωνυμία «ΟΞΥΑΛ», η οποία απαντά κυρίως στα γυάλινα αντικείμενα διακοσμητικής χρήσης και πιθανόν να είναι το ακρωνύμιο της φράσης «ΟΞΕΑ ΥΑΛΟΥΡΓΕΙΟ». Εκεί παράγονταν φουσητά γυάλινα αντικείμενα που έφεραν σχέδια. Για τη δημιουργία των σχεδίων χρησιμοποιούνταν τροχός, οξύ ή φθόριο. Κορυφαίο προϊόν του εργοστασίου ήταν τα αρχαϊκά κύπελλα. Τα σχέδια που απεικονίζονταν επάνω τους ήταν εμπνευσμένα από τα αρχαία ελληνικά αγγεία και τη λαϊκή τέχνη. Αποτέλεσαν την ανταγωνίσιμη ελληνική καλλιτεχνική παραγωγή και κατέστησαν την Ελλάδα γνωστή στο εξωτερικό για τις αρχαιότητες και τον λαϊκό της πολιτισμό.

Η συλλογή γυάλινων αντικειμένων που συγκρότησε το Ιστορικό Αρχείο συνιστά δείγμα μοναδικής πληρότητας και είναι εξόχως διαφωτιστικό για την επεξεργασία του γυαλιού στην Ελλάδα και για την εξέλιξη που σημειώθηκε από την αρχική ανάγκη παραγωγής μεγάλων γυάλινων δοχείων για την αποθήκευση οξέων, στην κάλυψη, στη συνέχεια, όλης της γκάμας παραγωγής γυάλινων χρηστικών αντικειμένων αλλά και διακοσμητικών σε σχέδια έγκριτων καλλιτεχνών.

Μία από τις εργαζόμενες στην ΟΞΥΑΛ ήταν η Αικατερίνη Πετρέα (τέλη 19ου αι.-1957). Σχεδίαζε τα αρχαϊκά κύπελλα, τα οποία παρουσιάστηκαν στην έκθεση της Νέας Υόρκης το 1939 και μέχρι σήμερα πωλούνται ως είδη πολυτελείας σε ειδικά καταστήματα, παλαιοπωλεία και παζάρια. Στο αρχείο της Πετρέα βρέθηκαν σελίδες σημαντικών βιβλίων με απεικονίσεις αρχαιοελληνικών αγγείων και μοτίβων λαϊκής τέχνης. Τα σχέδιά της είναι αποτυπωμένα είτε σε ρυζόχαρτο είτε σε φύλλο σχεδίασης και πολλά από αυτά, ή τμήματά τους, ταυτίστηκαν με αντικείμενα που βρέθηκαν στο εργοστάσιο της ΑΕΕΧΠΛ στη Δραπετσώνα. Το Ιστορικό Αρχείο της ΕΤΕ συγκρότησε συλλογή με τα σχέδια της Πετρέα, όπως και με τα τεχνικά σχέδια βάσει των οποίων κατασκευάζονταν τα καλούπια που παρήγαν τα πρεσαριστά χρηστικά γυάλινα αντικείμενα.

β. Συλλογές που προέκυψαν από διάφορες κατηγορίες εκτυπωτικών εργασιών της Ανωνύμου Εταιρείας Γραφικά Τέχναι Ασπιώτη-ΕΛΚΑ

Εξίσου χαρακτηριστικό παράδειγμα επιχείρησης από την ιστορική διαδρομή της οποίας το Ιστορικό Αρχείο διέσωσε τεκμήρια, μετά την πτώχευσή της το 1997, αποτελεί η Ανώνυμος Εταιρεία Γραφικά Τέχναι Ασπιώτη-ΕΛΚΑ. Οι ρίζες της επιχείρησης ανάγονται στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα

στην Κέρκυρα. Εκεί, το 1873, λειτούργησε το *παιγνιοχαρτοποιείον* «Η Ελπίς» από τον αγιογράφο Νικόλαο Ασπιώτη και το γιο του Γεράσιμο. Από το 1901 η οικογενειακή επιχείρηση πέρασε στα χέρια της τρίτης γενιάς, του γιου του Γεράσιμου, Κωνσταντίνου, που διεύρυνε τις εργασίες της και εκσυγχρόνισε τις εγκαταστάσεις και το μηχανολογικό εξοπλισμό της, προσθέτοντας στα τυπογραφικά μηχανήματα και σύγχρονα λιθογραφικά, τα οποία έφερε από το εξωτερικό μαζί με ειδικούς χειριστές. Το 1928 πραγματοποιήθηκε συγχώνευση με την ανταγωνίστρια Εταιρεία Λιθογραφίας και Κυτιοποιίας Αθηνών (ΕΛΚΑ) και οι εργασίες μεταφέρθηκαν από την Κέρκυρα στην Αθήνα. Γρήγορα τα ηνία της επιχείρησης πήρε ο Ηλίας (Λιάκος) Ηλιόπουλος, βιομήχανος και οικονομολόγος (1902-1966), ορίζοντας τεχνικό διευθυντή τον ζωγράφο-λιθογράφο Όθωνα Περβολαράκη (1887-1974), ενώ το 1948 τη θέση του καλλιτεχνικού συμβούλου της εταιρείας ανέλαβε ο ζωγράφος-χαράκτης Τάσσος (πραγματικό όνομα Αναστάσιος Αλεβίζος, 1914-1985).

Το εύρος των εργασιών της εταιρείας, της οποίας οι παραγγελίες προέρχονταν από το ελληνικό δημόσιο και από ιδιώτες πελάτες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, ήταν τεράστιο. Ουσιαστικά εκτύπωνε οτιδήποτε μπορούσε να φανταστεί ο νους ότι τυπώνεται: από τα *τραπουλόχαρτα*, που η για πρώτη φορά εγχώρια παραγωγή τους από τους Νικόλαο και Γεράσιμο Ασπιώτη ανταγωνίστηκε τα έως τότε ακριβά εισαγόμενα, και τις *ταινίες φόρου* οιοπνεύματος, καπνού, τσιγάρων κτλ., για τη φορολόγηση των ειδών μονοπωλίου που είχε επιβάλει το ελληνικό δημόσιο στο πλαίσιο του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου του κράτους μετά την πτώχευση του 1893 και την ήττα από τους Τούρκους το 1897, έως *επισκεπτήριες κάρτες* ιδιωτών (καρτ βίζιτ), *διαφημιστικά φυλλάδια* εταιρειών, πολύχρωμες *αφίσες* και πολυτελή *λευκώματα* πνευματικού και εικαστικού ενδιαφέροντος.

Επειδή το υλικό από εργασίες άνω των εκατό ετών της Ασπιώτη-ΕΛΚΑ βρέθηκε χύδην όταν η Εθνική Τράπεζα ανέλαβε δράση για τη διάσωσή του, το έργο που έχει κληθεί να επιτελέσει το Ιστορικό Αρχείο είναι σύνθετο και μακροπρόθεσμο. Στα πρώτα στάδια πρέπει να συντηρηθούν τα τεκμήρια που κινδυνεύουν να καταστραφούν και να προστατευθούν από τη φθορά αλλά και να εντοπιστούν μέσα από άτακτα τοποθετημένα σε τσουβάλια και κιβώτια αντικείμενα όλα τα ομοειδή. Η ταξινόμηση του υλικού σε κατηγορίες τεκμηρίων αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία συλλογών, με κριτήριο την κοινή ταυτότητα των περιεχομένων τους. Σήμερα, παράλληλα με τις υπόλοιπες εργασίες του, το Ιστορικό Αρχείο προβλέπει τη συγκρότηση περίπου 20 πρωτότυπων συλλογών, οι οποίες αντιστοιχούν στα διαφορετικά

προϊόντα που παρήγγε η εταιρεία Ασπιώτη-ΕΛΚΑ από τη δεκαετία του 1870 και για περισσότερο από έναν αιώνα: *παιγνιόχαρτα, ταινίες ειδών μονοπωλίου (οινοπνεύματος, καπνού, τσιγάρων), ένσημα-επισήματα-χαρτόσημα, γραμματόσημα, δημόσια έγγραφα, επιταγές, λαχεία, εισιτήρια, ετικέτες, χάρτες, κάρτες ευχετήριες και ταχυδρομικές, διπλώματα, ημερολόγια, αφίσες, εκδόσεις λευκωμάτων, εκδόσεις οργανισμών και εταιρειών (π.χ. ΕΟΤ, Πειραική-Πατραϊκή), εξώφυλλα δίσκων, διαφημιστικά έντυπα* αποτελούν τις κυριότερες συλλογές που έχουν αρχίσει να συγκροτούνται και καθημερινά συμπληρώνονται με τα αντίστοιχα τεκμήρια.

Το περιεχόμενο των συλλογών εμπλουτίζεται επίσης με αντικείμενα διαφορετικού είδους, όπως *λιθογραφικές πλάκες, γυάλινες πλάκες, τυπογραφικούς τσίγκους, τυπογραφικά δοκίμια, μακέτες, φωτογραφίες, φιλμ*, τα οποία χρησιμοποιούνταν κατά την παραγωγή του τελικού προϊόντος είτε αυτό ήταν ένα μικρό γραμματόσημο ή μια ετικέτα, είτε ένα ημερολόγιο ή μια πολυσέλιδη έκδοση. Το ΙΑ/ΕΤΕ, λοιπόν, σε πολλές περιπτώσεις διαθέτει τεκμήρια από τις διαδοχικές φάσεις της εκτυπωτικής διαδικασίας: από τον αρχικό σχεδιασμό του αντικειμένου από τον καλλιτέχνη με μολύβι ή πινέλο σε χαρτί, τη χάραξη στην πλάκα, τη φωτογράφιση, τον αποχρωματισμό, τις σκάλες των χρωμάτων, δηλαδή, που χρησιμοποιήθηκαν για την απόδοσή του, μέχρι τα τυπωμένα δοκίμια και τις πάνω σε αυτά χειρόγραφες μικροδιορθώσεις των επιμελητών. Κατά συνέπεια, οι συλλογές που συγκροτεί το Ιστορικό Αρχείο από τεκμήρια της Ασπιώτη-ΕΛΚΑ έχουν πολυδιάστατο ενδιαφέρον. Πέρα από την ιστορική σημασία των αντικειμένων με τις πληροφορίες που μας προσφέρουν για τη χρήση που είχαν στην εποχή τους και την αυτόνομη καλλιτεχνική τους αξία, ο σχεδιασμός και η δημιουργία τους από το ζωγράφο, το χαράκτη, το φωτογράφο, τον τυπογράφο είναι διαφωτιστικά, αποκαλυπτικά πολλές φορές, για την εξέλιξη της τυπογραφικής τέχνης στην Ελλάδα.

Δείγμα από τη συλλογή παιγνιοχάρτων.

Δείγμα από τη συλλογή ταινιών ειδών μονοπωλίου.

Δείγματα από τη συλλογή ενσήμων-επιστημάτων-χαρτοσήμων.

Δείγματα από τη συλλογή γραμματοσήμων.

Δείγματα από τη συλλογή λαχείων.

Δείγματα από τη συλλογή καρτών.

Δείγματα από τη συλλογή επικετών και λιθο-
γραφική πλάκα για την εκτύπωση ετικέτας.

Δείγματα από τη συλλογή ημερολογίων.

Δείγματα από τη συλλογή αφισών.

γ. Εκθέσεις συλλογών που συγκροτήθηκαν από τεκμήρια άλλων εταιρειών
Η διάσωση των τεκμηρίων της Ασπιώτη-ΕΛΚΑ και η συγκρότησή τους σε συλλογές αποτελούν τις προϋποθέσεις για τη λειτουργία τους ως πηγής γνώσης και έρευνας σε ποικίλες κατευθύνσεις. Το Ιστορικό Αρχείο μεριμνά για την προβολή των συλλογών, που αποτελούν σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου, και τακτικά οργανώνει εκθέσεις όπου παρουσιάζονται δείγματά τους.

Άποψη της «Έκθεσης μηχανημάτων και τυπογραφικών εργασιών ασφαλείας» που λειτουργεί στο χώρο του Μεγάρου Διομήδη.

Μέσα στο 2015 το Ιστορικό Αρχείο πραγματοποίησε δύο συναφείς εκθέσεις:

Στο πλαίσιο συμμετοχής του στη Διεθνή Ημέρα Μουσείων 2015 (23 Μαΐου) οργάνωσε έκθεση συλλογών από τεκμήρια της Ασπιώτη-ΕΛΚΑ στο Μέγαρο Διομήδη (9 Μαΐου-4 Ιουνίου).

Άποψη της έκθεσης στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων του Ιστορικού Αρχείου.

Στο πλαίσιο συμμετοχής του στην «Πανελλήνια Συλλεκτική Έκθεση» και τη «Διεθνή Φιλοτελική Έκθεση “NOTOS 2015”», που οργάνωσε η Ελληνική Φιλοτελική Εταιρεία από τις 4 έως τις 15 Νοεμβρίου στο Εκθεσιακό Κέντρο του Δήμου Περιστερίου με τη συμμετοχή σημαντικών συλλεκτών από 36 χώρες, το Ιστορικό Αρχείο παρουσίασε δείγματα τόσο από συλλογές τεκμηρίων που προέρχονται από τη λειτουργία της Εθνικής όσο και από συλλογές τεκμηρίων που διέσωσε η Τράπεζα από τις εταιρείες ΑΕΕΧΠΑ και Ασπιώτη-ΕΛΚΑ.

Άποψη του περιπτέρου της συμμετοχής του ΙΑ/ΕΤΕ στην έκθεση «NOTOS 2015».

Η
ΕΚΔΟΣΗ
ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ ΣΤΟΥΣ
ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΟΥΣ ΘΗΣΑΥΡΟΥΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΑΠΟ ΤΗ
ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΣΤΗ
ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΣΕ
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΑ ΑΝΤΙΤΥΠΑ & ΜΕ ΙΔΙΑ
ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΟΝ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ
2015